

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора

Гладуша Віктора Антоновича

про дисертацію Карпенко Катерини Максимівни на тему:

**«Формування професійної деонтологічної ідентичності
майбутнього вчителя-логопеда в умовах компетентнісно орієнтованої
вищої освіти»**,

подану на здобуття ступеня доктора філософії PhD

за спеціальністю 016 Спеціальна освіта

Актуальність теми дисертаційної роботи, її зв'язок із планами відповідних галузей наук

Дисертація К. М. Карпенко присвячена одній з актуальних проблем спеціальної освіти – підготовки логопедичних кадрів в Україні, зокрема, формування професійної деонтологічної ідентичності майбутнього вчителя-логопеда в умовах компетентнісно орієнтованої вищої освіти. Ця проблема в спеціальній педагогіці цілісно та системно ще не досліджувалася.

К. М. Карпенко у своїй праці спирається на сучасні фундаментальні положення про компетентнісний підхід, що ґрунтується на міждисциплінарних та інтегрованих вимогах зі зміщенням уваги на результатах діяльності, практико орієнтованих знаннях, компетентнісному професійному розвитку випускника ЗВО. Дисертантка влучно зазначає, що саме компетентнісно орієнтований підхід є фундаментальною основою змісту сучасної освіти, котрий спрямовується на розвиток широкого спектру компетентностей. Тому, зазначена проблема залишається науково-педагогічним феноменом.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану наукових досліджень кафедри педагогіки, дошкільної і спеціальної освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара «Безбар'єрність в освіті як умова забезпечення мобільності учасників

освітнього процесу» (Державний реєстраційний номер: 0122U001781) та «Диверсифікація моделей професійної підготовки спеціалістів дошкільної та спеціальної освіти у контексті сучасних цивілізаційних викликів» (Державний реєстраційний номер: 0125U002377).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації

До найбільш значущих наукових здобутків К. М. Карпенко належать:

- теоретико-практичне розв’язання проблеми формування професійної деонтологічної ідентичності у майбутніх вчителів-логопедів, презентація методики із перевіркою її результативності;
- визначення структури професійної деонтологічної ідентичності та змістового наповнення компонентів;
- обґрунтування ролі цифрової компетентності як показника професійної ідентичності вчителя-логопеда в умовах сучасних освітніх викликів;
- визначення педагогічних умов формування та характеристика рівнів сформованості професійної деонтологічної ідентичності;
- розробка шляхів поетапного формування професійної деонтологічної ідентичності.

Результати дослідження впроваджені в освітній процес закладів вищої освіти, в яких реалізуються освітні програми підготовки учителів-логопедів за освітнім рівнем бакалавр/магістр: Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради; Чорноморський національний університет імені Петра Могили; Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара.

Новизна та теоретична значущість дослідження полягає в тому, що дисертанткою вперше:

- науково обґрунтовано та визначено зміст феномену «професійна деонтологічна ідентичність вчителя-логопеда»;
- розроблено та впроваджено методику формування професійної деонтологічної ідентичності майбутнього вчителя-логопеда в умовах

компетентісно орієнтованої вищої освіти на основі сучасних вимог до здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти;

- визначено структуру, критерії, показники та рівні сформованості професійної деонтологічної ідентичності майбутнього вчителя-логопеда;

- обґрунтовано психолого-педагогічні умови формування професійної деонтологічної ідентичності майбутніх учителів-логопедів;

- презентовано складові професіограми вчителя-логопеда з урахуванням деонтологічних аспектів його професійної діяльності.

У дисертаційній роботі здобувачкою уточнено зміст понять «ідентичність», «професійна ідентичність», «деонтологія», «педагогічна деонтологія», «професійна компетентність», «компетентнісний підхід», «професіограма».

Подальшого розвитку набули положення щодо вимог до фахової підготовки майбутніх учителів-логопедів, шляхів та особливостей формування складових професійної ідентичності вчителя-логопеда.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дослідження можуть бути використані в процесі розробки та вдосконалення освітніх програм підготовки майбутніх учителів-логопедів, а також:

- в навчальних цілях: розроблена методика може бути використана під час проведення курсів підвищення кваліфікації з метою формування деонтологічних складових професійної ідентичності вчителя-логопеда;

- в наукових цілях: отримані результати можуть слугувати фундаментом для розв'язання актуальних наукових та теоретико-практичних проблем підготовки фахівців-логопедів у закладах вищої освіти;

- в практичних цілях: матеріали дослідження можуть бути впроваджені в циклах професійних освітніх компонентів та спецкурсах вибіркових ОК за освітніми програмами зі спеціалізації «Логопедія»; практичні матеріали дослідження можуть застосовуватися з метою професійної оптимізації освітнього процесу, підвищення якості фахової підготовки та формування

професійної ідентичності майбутніх вчителів-логопедів та логопедів-практиків.

Ступінь обґрунтованості використаних методів, результатів і положень дисертації

Дисертантка використала низку теоретичних методів: концептуальний аналіз наукової літератури з метою оцінки та систематизації психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження; синтез та порівняння для створення єдиного теоретичного фреймворку як каркасу для організації та структурування різних аспектів дослідження; теоретичне моделювання, що дозволяє визначити взаємозв'язки між основними змістовими компонентами та врахувати їх у процесі дослідження; узагальнення та систематизація за провадження й реалізації системного підходу.

Використано низку емпіричних методів, серед яких: психолого-педагогічне спостереження з метою отримання об'єктивної інформації та визначення ключових аспектів вирішення проблеми, анкетування, опитування, інтерв'ювання з визначенням ціннісних орієнтацій, етичних переконань, деонтологічних компонентів, а також педагогічний експеримент – констатувальний, формувальний, контрольний.

З метою об'єктивної презентації результатів дослідження застосовано статистичні методи: метод обробки даних, графічне відображення результатів, кількісний і якісний аналіз, критичні точки розподілу Стюдента (t критерій Стюдента) із визначенням рівнів достовірності й розбіжностей у групах.

Таке професійне використання сукупності взаємопов'язаних методів дослідження забезпечили наукову цілісність і логічну структуру роботи.

Кожне наукове положення, яке виноситься на захист має достатнє обґрунтування.

Наукові положення та висновки, що сформульовані у дисертації, є достатньо апробованими на наукових заходах різних рівнів. Результати дисертаційного дослідження висвітлювалися у виступах та доповідях на науково-практичних заходах міжнародного рівня: «Стратегічні орієнтири

освіти та реабілітації в умовах воєнного стану та повоєнного часу: проблеми, рішення, перспективи» (Запоріжжя, 2023), «Спеціальна освіта: проблеми та перспективи» (Кам'янець-Подільський, 2024), «Бізнес-моделі для сталого розвитку: виклики та цифрова трансформація» (Харків, 2024), «Педагогічний менеджмент у закладі освіти як інструмент підвищення ефективності та якості освітнього процесу» (Харків, 2025), «Стратегічні орієнтири освіти та реабілітації в умовах воєнного стану та повоєнного часу: проблеми, рішення, перспективи (Запоріжжя, 2025)»; всеукраїнського рівня: «Формування професійної компетентності сучасного педагога засобами освіти: історико-методичний аспект» (Харків, 2023), «Могилянські читання – 2024: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (Миколаїв, 2024), «Актуальні питання фізіології, патології та організації медичного забезпечення дітей шкільного віку та підлітків» (Харків, 2025), «Стан та перспективи розвитку спеціальної освіти та інклюзії» (Харків, 2025), «Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи» (Запоріжжя, 2026).

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Дисертаційне дослідження має чітку структуру та зрозумілий науковий апарат і складається із трьох, взаємопов'язаних між собою розділів, в яких послідовно викладено дослідницький матеріал. Теоретико-методологічну основу дисертації склали здобутки вітчизняних науковців загальної і спеціальної педагогіки та психології та фундаментальні положення концепції розвитку української освіти в умовах реформування.

У вступі чітко визначено актуальність, мету дослідження, його завдання, об'єкт і предмет, новизну, теоретичну та практичну значущість дисертаційної роботи.

Перший розділ «Науково-теоретичні засади формування професійної деонтологічної ідентичності майбутнього вчителя-логопеда в умовах компетентнісно орієнтованої вищої освіти» (с. 34-100) містить глибокий теоретичний аналіз проблеми. К. М. Карпенко детально розкриває

сутність понять «ідентичність», «професійна ідентичність»; структурну організацію професійної ідентичності фахівців педагогічної галузі; феноменологію професійної деонтологічної ідентичності у психолого-педагогічному дискурсі; особливості компетентнісно орієнтованого підходу як основи становлення професійної ідентичності фахівця та професійної компетентності у дискурсі професійної ідентичності; специфіку професійно-деонтологічної ідентичності у структурі професіограми педагога. Текст теоретичного аналізу супроводжується 6-ма таблицями та 4-ма рисунками, що візуально доповнює систематизацію дослідження.

Важливим є власний погляд дисертантки щодо формування періодизації зазначеної наукової проблеми. Дослідниця виділяє та обґрунтовує етапи становлення компетентнісного підходу в ЗВО України.

К. М. Карпенко також презентувала авторський підхід до опису професіограми вчителя-логопеда, що дозволило у подальшому віддзеркалити вимоги до професійних, особистісних рис, знань, вмінь та навичок, котрими фахівець має володіти.

У другому розділі – **«Змістовно-методичні засади формування професійної деонтологічної ідентичності майбутнього вчителя-логопеда в умовах компетентнісно орієнтованої вищої освіти»** (с. 101-181) дисертанткою досліджено та проаналізовано стан та рівні сформованості професійної деонтологічної ідентичності майбутнього вчителя-логопеда; визначено критеріально-показникову базу дослідження професійної деонтологічної ідентичності майбутнього вчителя-логопеда; запропоновано та схарактеризовано технології оцінювання рівнів сформованості професійної деонтологічної ідентичності майбутнього вчителя-логопеда; наведено результати констатувального етапу експериментальної роботи.

Важливим є те, що дослідниця представила особливості становлення професійної деонтологічної ідентичності у студентів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти. Визначено, що у першій категорії здобувачів освіти домінує формальне засвоєння

професійних норм, тобто студенти розуміють зміст та напрямки професійної педагогічної діяльності вчителя-логопеда, деонтологічні принципи, яких слід дотримуватись, проте в них відстежується відсутність внутрішнього усвідомлення й прийняття проблеми, а сформовані знання та навички носять здебільшого ситуативний характер, що в складних та емоційно напружених ситуаціях легко призводять до порушень професійних деонтологічних норм.

Завершеність та цілісність роботи наводиться у **третьому розділі «Дослідницько-експериментальна перевірка методики формування професійної деонтологічної ідентичності майбутнього вчителя-логопеда в умовах компетентісно орієнтованої вищої освіти»** (с. 182-216).

Дисертантка висвітлила сутність та мету методики формування професійної деонтологічної ідентичності майбутнього вчителя-логопеда, запропонувала дидактичну модель формування професійної деонтологічної ідентичності майбутнього вчителя-логопеда; визначила етапи та педагогічні умови формування професійної деонтологічної ідентичності, проілюструвала шляхи формування професійної деонтологічної ідентичності майбутнього вчителя-логопеда в умовах компетентісно орієнтованої вищої освіти; презентувала результати моніторингового дослідження щодо ефективності методики формування професійної деонтологічної ідентичності майбутнього вчителя-логопеда.

Важливим для підтвердження результатів такого виду наукових досліджень є використання математично-статистичних методів. Авторка здійснила перевірку результатів за t-критерієм Стюдента, що підтвердило ефективність експериментальної методики.

Кожен розділ дисертації закінчується узагальнюючими проміжними висновками.

Загальні висновки ґрунтовні та повністю відповідають завданням, що поставлено дослідницею на початку дослідницької роботи.

Список використаних джерел (255 од.) оформлено відповідно до державних стандартів.

Повнота викладу наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях

Зміст, структура та логіка викладу матеріалу в дисертаційній роботі, сформульовані висновки доводять, що дисертантка володіє культурою та тонкощами наукового пошуку й обізнана в проблемі, яка розглядається. Авторський стиль відповідає вимогам науковості, мова дисертації коректна та зрозуміла. У цілому дисертації властива повнота, системність подання та логічність викладення матеріалу.

Наукові положення та результати, отримані в ході пошукової діяльності й винесені на захист, відображено в опублікованих працях. Основний зміст та результати дослідження досить повно висвітлено в 17 наукових працях, з них: розділи в 2-х колективних монографіях; 7 статей в наукових фахових виданнях України з педагогічних наук; 7 публікації в збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, які носять апробаційний характер, 1 праця навально-методичного спрямування.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Позитивно оцінюючи отримані результати дослідження, їх наукову новизну та практичну значущість, необхідно відзначити дискусійні положення та окремі зауваження:

1. У роботі (с. 34) авторка зазначає, що професійна діяльність логопеда пов'язується з постійною взаємодією з «вразливими категоріями дітей». На нашу думку, це поняття потребує уточнення, оскільки в сучасному науковому та нормативно-правовому дискурсі термін «вразливі категорії дітей» найчастіше використовується щодо дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах або належать до соціально вразливих груп. На нашу думку, доцільно було б акцентувати, що в межах запропонованого дослідження мова йдеться про дітей з особливими освітніми потребами, а також дітей із мовленнєвими порушеннями.

2. У запропонованому авторському визначенні поняття «професійна ідентичність» (с. 40) підкреслюється її відображення та кореляція «в умовах

змінної професійної практики». На нашу думку, це положення потребує додаткового роз'яснення, адже традиційно професійну ідентичність пов'язують, насамперед, із самоідентифікацією у професійній спільноті з її вимогами, кваліфікаційними характеристиками та компетентнісними вимірами.

3. У роботі авторкою зазначено, що поняття «деонтологічна ідентичність» ще не має сталого й однозначного трактування в науковій літературі, а наведені окремі приклади щодо його використання в зарубіжній літературі висвітлюють певну змістову варіативність. На с. 50 дисертанткою зазначено, що «в зарубіжній літературі вживаються семантично близькі поняття, деонтологічні схильності (deontological inclinations/evaluations), моральна ідентичність (moral identity)». На нашу думку, розгорнутий аналіз окреслених понять сприяв би більш глибокому змістовому представленні авторського розуміння феномену професійної деонтологічної ідентичності.

Відповіді на ці запитання та зауваження можуть бути надані в ході публічного захисту дисертації.

Загальний висновок

Незважаючи на висловлені зауваження, вважаємо, що дисертаційне дослідження Карпенко Катерини Максимівни на тему: «Формування професійної деонтологічної ідентичності майбутнього вчителя-логопеда в умовах компетентісно орієнтованої вищої освіти» є самостійним науковим дослідженням у галузі педагогіки, цілісним та завершеним і відповідає спеціальності 016 Спеціальна освіта. Дисертація містить змістовно виважений, ретельно розроблений автором теоретичний та експериментальний матеріал та засвідчує збагачення теорії і практики педагогічної науки. Вивчення дисертації та публікацій автора дає змогу зробити висновок, що робота відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України щодо дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, зокрема вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих закладах (наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету

Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 (зі змінами і доповненнями: від 03 квітня 2019 р. №283; від 12 січня 2022 р. №44; від 19 травня 2023 р. №502), а її автор – Карпенко Катерина Максимівна – заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 016 Спеціальна освіта.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри психології,
логопедії та інклюзивної освіти
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

Віктор ГЛАДУШ

Власноручний підпис д.пед.н., професора кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти Віктора Гладуша засвідчую
проректор з наукової і міжнародної роботи
Житомирського державного університету імені Івана Франка
доктор філологічних наук, професор

Вікторія ЖУКОВСЬКА